

EKSKURZIJA NA KRAS

Kras, leži na stiku Julijskih Alp, Dinarskega gorstva in Jadranskega morja in je poln nenavadnih pojavov in ima dolgo geološko zgodovino. Na več kilometrov debele sloje usedlin čistih apnencev iz morja se je v obdobju krede naložilo okoli 600 m mehkejših flišnih skladov. Po umiku morja se je na površju razvila rečna mreža. Tam, kjer je voda odnesla sicer neprepustni fliš, je začela pronicati skozi kot las tanke razpoke v apnenec, ga topiti in ustvarjati kraške pojave kot so ponikalnice, brezna, kraške vrtače in jame. Če KRAS napišemo z veliko začetnico, pomeni to ozemlje Primorske, če pa jo napišemo z malo začetnico, pa to pomeni ozemlje z kraškimi pojavi.

Sežana, mesto, ki stoji na prevalu pod Taborom ter Veliko in Malo Planino z Zidovnikom, na nadmorski višini 368 m. Skozi Sežano pelje mednarodna cesta Ljubljana - Trst ter dvotirna železnica, ki so jo od tod do Trsta zgradili leta 1857. Je gospodarska metropola Slovenskega Krasa, središče obsežne občine. Sežana je razvijajoče se mestece z novimi stanovanjskimi bloki, vilami in industrijo, ki je vsa iz povojne dobe in hkrati tudi pomembna obmejna postaja pred Trstom. Tu je tovarna pletenin in konfekcije Sežana, tovarna radijskih sprejemnikov Iskra, obrat Marmor z žago, tovarno Mitol, ki izdeluje organska lepila, gradbeno podjetje Kraški zidar.

Kmetijstvo nazaduje. Glavni pridelki so krompir, krmilne rastline in razna žita. Ob njivah so tudi nasadi vinske trte (predvsem terana in ostalih belih vin), vmes pa tudi češnje in orehi. Kmetje imajo njihove njive tudi onstran državne meje. Kmetom daje največ dohodkov mlečna živinoreja. Sežana pa ima tudi zelo kvalitetne hrastove gozdove.

Sežanski prostor je bil pomemben že v davnini. V rimski dobi je tod mimo peljala rimske cesta, ob kateri se je naselila Patricijska rodbina Cesia, po kateri naj bi Sežana dobila ime. Posebno veljavo je dobila Sežana po izgraditvi ceste Dunaj - Trst v 18. stoletju. Promet po njej je priklical furmanske gostilne in hleve ter velike živinske sejme, ki so se obdržali do druge svetovne vojne. Leta 1848 je Sežana postala upravno središče Zgornjega Krasa ter sedež glavarstva s sodiščem. Leta 1952 je Sežana postala mesto.

Tu smo obiskali spominsko sobo slovenskega pesnika Srečka Kosovela (1904 - 1926) in nato še njegov grob v Tomaju.

Pot nas je nato zanesla naprej v smeri Nove Gorice. Na tej poti čez Kras nas je že od daleč pritegnil pogled na utrjeno naselje na pobočju griča, ki se dviga na severno-vzhodnem robu kraške planote. To je Štanjel, eno najstarejših in najbolj slikovitih kraških naselij. Je tesno pozidano, dosledno iz domačega kamna zgrajeno naselje, obdano z obzidjem, kar mu daje značaj srednjeveškega mesteca. Zaradi prometno - geografske in strateške lege je bil Štanjel pomemben že od mlajše železne dobe dalje. Naselje se je razvijalo že v romanski dobi in se naglo širilo po griču navzdol. Hiše so terasasto razporejene po pobočju 364 m visokega griča Turna.. Ozke ulice se ob izteku razširjajo v majhne trge, sredi katerih izstopajo kamniti vodnjaki. Hiše so slikovito kraške z bogatimi kamnoseškimi elementi, ozkimi okni, portali, dimniki, konzolami in celo kamnitimi žlebovi. Gotske sestavine nam dokazujejo, da je naselje že takrat doseglo današnji obseg. Renesančno baročni grad in lepo ohranjena pozno gotska cerkev Sv. Danijela, na kateri je ohranjen glagolski napis in njen daleč vidni zvonik z limonasto kapo dajeta Štanjelu svojevrsten pečat Najstarejši ostanki gradu segajo v srednji vek, dokončno podobo pa so mu dali grofje Cobenzli ob koncu 17. stoletja. Zaradi turških

vpadov konec 15. stoletja, so Štanjel obdali z obzidjem, ki je vklenilo v svoj okvir hiše, cerkev in grad. Ko je nevarnost prenehala, so hiše in del gradu zaradi prostorske stiske naslonili na obzidje in obrambne stolpe.

Grad z grajskim dvoriščem je vsako leto prizorišče kulturnih prireditev, v grajskih prostorih pa je urejena stalna zbirka likovnih del slikarja in grafika Lojzeta Spacala. Za Štanjel sta značilna tudi beneško oblikovan mostiček v Ferraijevem vrtu, ki ga je zasnoval arhitekt Maks Fabiani in zunanost „Romanske hiše“ z značilnimi kamnitimi žlebovi z vodnjakom, v notranjosti te hiše, imenovane tudi Kraška hiša, pa je urejena etnološka zbirka.

Zahodno od Štanjela je presihajoče jezero s požiralnikom in stečajnik. Okrog vasi so pašniki in senožeti z vmesnimi kamnitimi ogradami, njive in vinogradi. Glavni pridelki so krompir, koruza in krmilne rastline, pridelujejo pa tudi belo vipavsko vino za prodajo. Pobočje je zaraslo z listavci: gabrom, akacijo, hrastom ter borovim gozdom, ki je bil načrtno zasajen konec 19. stoletja. Tukaj je tudi peskokop, v katerem kopljejo gramoz za posipavanje cest in za gradnjo.

Pot nas je nato vodila proti Divači, kjer smo iz magistralni ceste zavili po ozki lokalni cesti proti majhni vasi Škocjan z znamenitimi Škocjanskimi jamami, ki jih je skozi tisočletja ustvarila reka z enostavnim imenom Reka. Reka teče na stiku eocenskega fliša in apnenca po kratki slikoviti soteski, kjer prvič ponikne pod prepadno steno, vrh katere je vas Škocjan, nato steče skozi Mohorčičevo jamo, nad katero se odpira 100 m visok preduh „Okroglica“, ki nosi to ime zaradi skoraj pravilnega krožnega oboda. Voda pride spet na dan v Mali Dolini, se po kratkem toku umakne v divja korita, odbrzi pod naravnim mostu z imenom Miklov skedenj in se v slapu spusti v Veliko Dolino. Naravni most je ostanek stropa jamskega rova in ko se je le-ta udrl, sta nastali ti dve dolini s prepadnimi, do 180 m visokimi stenami. Reka Reka je občasno hudournik in odtok skozi jame je omejen, zato v času večjih padavin gladina vode v obeh dolinah in jamah zelo hitro naraste. Mala in predvsem Velika Dolina sta zanimivi tudi po botanični plati, saj na razmeroma majhni razdalji srečujemo alpske rastline (avrikelj in dvocvetna vijolica), kakor tudi sredozemske (asparagus oz. beluši in venerini lasci). Pod steno Velike Doline Reka steče skozi Tominčevo jamo in nato pod zemljo skozi Reški rov ob Schmidlovi dvorani. Rečna pot po veličastnem podzemskem kanjonu se iz Svetinove in Müllerjeve dvorane nadaljuje skozi Hankejev kanal in naprej do Mrtvega jezera, kjer ponikne in nato po 40 km dolgi poti pojavi na plano pri Devinu v Tržaškem zalivu kot reka Timav.

Turistična pot po Škocjanskih jamah je speljana v smeri proti rečnemu toku in je omejena le na del podzemeljskih jam. Naša pot se je po četrtturni hoji začela v udornici Globočak. Do **Tihih jam** in zasiganega **Paradiža** smo hodili po umetno zgrajenem rovu in se spustili do **Kalvarije**. Najlepši del Tihih jam je **Velika dvorana** z razgibanimi stalagmiti in drugimi sigastimi tvorbami. Na koncu dvorane smo videli kapniško tvorbo z imenom **Orgle**. Nato se rov odpre in že smo zagledali podzemni kanjon Reke, ki je ponekod visok več kot 100 metrov in kjer v globini dere v slapovih in brzicah okoli 300 m dolgih **Müllerjeve** in **Svetinove dvorane**. Na koncu Müllerjeve dvorane se je soteska zožila in tu smo po Cerkvnikovem mostu, ki je leta 1933 zamenjal višje postavljeno Mačjo brv prešli na drugo stran soteske. Tu zavije pot, vklesana v steno proti severo-zahodu do dvorane Ponvic. Ta je dobila ime po značilnih stopničastih sigastih tvorbah v obliki skodel - ponvic. Skozi Dvorano ponvic, Rudolfovo in Schmidlovo dvorano smo se vzpeli v Veliko Dolino. Od Schmidlove dvorane do spodnje postaje dvigala vodita dve poti: prva pod navpično, 180 m visoko steno, vrh katere je izjemno razgledišče, in skozi Purkerjevo jamo; druga pa po severnem obodu Velike Doline mimo Tominčeve jame in čez Tommasinijev most Ob izhodu smo videli spominske

table zaslužnih mož in Unescovo tablo o vpisu Škocjanskih jam v **Seznam svetovne dediščine**.

Seznam uporabljene literature:

- Turistični vodnik, Založba Mladinska knjiga, Ljubljana, 1995
- Krajevni leksikon Slovenije, Državna založba Slovenije, Ljubljana, 1971.
- Atlas Slovenije, Mladinska knjiga in Geodetski zavod SR Slovenije, 1985
- Štanjel, Turistično društvo Štanjel